

GODINA VRHBOSANSKOG NADBISKUPA JOSIPA STADLERA

Mile Vidović, Split

UDK : 262.12 : 929 Stadler, J. "1843/1918"
Stručni članak

Sažetak

Dana 8. prosinca 1997. (blagdan Bezgrešne) u Sarajevu je kardinal Vinko Puljić otvorio Godinu prvoga sarajevskog nadbiskupa Josipa Stadlera koja će trajati do istoga dana 1998. godine, kada će se slaviti 80. obljetnica Stadlerove smrti. Tijekom Godine održat će se brojni skupovi s predavanjima o tom zaslužnom crkvenom pastiru, a u mjesecu rujnu 1998. bit će višednevni znanstveni simpozij.

Ovaj članak, na temelju znanstvene literature koja je u tekstu označena, obrađuje Stadlerov život i djelovanje od rođenja do smrti (1843.-1918.). Najprije govori o Stadlerovu porijeklu, pa školovanju i svećeničkom djelovanju u Zagrebu. Potom prikazuje Stadlerovo biskupsko djelovanje u Bosni. Govori o njegovoj zauzetoj graditeljskoj aktivnosti: gradnji katedrale, malog sjemeništa u Travniku i velikog sjemeništa u Sarajevu. Karitativno-socijalnu brigu Stadler je pokazao kroz utemeljenje Družbe služavki malog Isusa, što je u članku posebno istaknuto. Članak govori i o duhovnom liku nadbiskupa Stadlera, te njegovoj zauzetosti oko promicanja crkvenog sjedinjenja. Svakako, nezaobilazna je tema Stadlerovo rodoljublje, što je i danas veoma aktualno, pa je i to pitanje našlo svoje mjesto u ovom prikazu. Na kraju je riječ o Stadlerovim posljednjim danima i njegovoj smrti, te konačno o dolasku pape Ivana Pavla II. na njegov grob u sarajevskoj katedrali. Zaključak govori o Stadleru kao velikom pastiru koji je uvijek bio vjeran Apostolskoj Stolici i uvijek bio spreman služiti braći.

Uvod

Na blagdan Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije, 8. prosinca 1997., navršila se 79. obljetnica smrti prvoga sarajevskog nadbiskupa metropolita dr. Josipa Stadlera. Toga je dana sarajevski nadbiskup kardinal Vinko Puljić, na poticaj Vrhovne uprave Družbe sestara služavki malog Isusa, sa sestrom Mirjam Dedić na čelu, otvorio Godinu nadbiskupa Stadlera koja će završiti na isti blagdan sljedeće godine, kada se navršava 80. obljetnica smrti toga crkvenog uglednika koji je veoma značajan ne samo za sarajevsku nadbiskupiju i za Družbu sestara služavki maloga Isusa koju je on osnovao, nego i za cijelu Crkvu u Hrvata. Godina će imati važnost ne samo za Stadlerove redovnice, nego i za cijelu našu vjersku i kulturnu javnost. Tijekom godine održat će se brojna predavanja, a i višednevni

znanstveni simpozij u mjesecu rujnu 1988. koji će raspravljati o Stadlerovu djelu, njegovu značenju i prilikama u kojima je živio.

Ovo je sretna prigoda da čitatelje *Crkve u svijetu* upoznamo, u najkraćim crtama, sa životom i djelom toga velikog i zaslužnog pastira koji je ostavio duboke tragove svojega djelovanja u crkvenom, nacionalnom, karitativno-socijalnom i kulturno-prosvjetnom životu hrvatskog naroda u Bosni i cijeloj domovini Hrvatskoj.

1. Podrijetlo i školovanje Josipa Stadlera

Prezime Stadler govori nam o njemačkom a ne hrvatskom podrijetlu. Josipov pradjed Matija Stadler doselio se u Slavonski Brod nakon godine 1760. Slavonski Brod je tada bio u Slavonskoj vojnoj krajini i u to je vrijeme od carice Marije Terezije bio proglašen slobodnim kraljevskim gradom. U gradu se nalazila tvrđava s vojnom posadom. Matija Stadler je bio dočasnik austrijske vojske. Poslije doseljenja oženio je domaću djevojku Hrvaticu i od njega vuku porijeklo svi Stadleri u Slavanskom Brodu.

Josipov otac Đuro rođen je godine 1810. Po zanimanju bio je klobučar. Godine 1831. oženio je Mariju Balošić s kojom je imao petero djece. Josip je bio najmlađe dijete svojih roditelja, a rođen je 24. siječnja 1843. Godine 1853. umrli su mu majka Marija, brat Mijo i najstarija sestra Rozalija. Već sljedeće godine umro je i otac Đuro, pa je brigu oko dječaka preuzeo plemeniti susjed Matija Oršić, po zanimanju krojač, a nešto kasnije načelnik Wegheimer.¹

Godine 1855. Josip je u Brodu završio trogodišnju pučku školu i slovio je kao najbolji učenik. Kako je iste godine u gradu otvorena građanska škola, staratelji i prijatelji Stadlerovih upisaše Josipa u tu novootvorenu školu. Osim što je Josip bio nadaren učenik, resilo ga je i uzorno ponašanje pa su ga susjedi od dragosti nazivali zlatnim djetetom.

Zbog njegove nadarenosti i lijepog ponašanja staratelji i prijatelji su odlučili Josipa poslati na više škole kojih u Slavanskom Brodu nije bilo. Tada je brodskom odvjetniku Andriji Torkvatu Brliću sinula providencijalna misao, naime, da se učini molba zagrebačkom nadbiskupu Jurju Hauliku da ga primi kao besplatnog učenika u Nadbiskupsko sirotište u Slavonskoj Požegi te da tamo Josip nastavi gimnazijsko školovanje. Nadbiskup Haulik molbu je uslišio i Josip je u Požegi s odličnim uspjehom završio nižu gimnaziju godine 1859. Na preporuku svojih pretpostavljenih Josip je iste godine prešao u

¹ Josip Koprivčević, *Život i rad dr. Josipa Stadlera prvog nadbiskupa vrhbosanskog 1843.-1918.*, Zagreb 1996., str. 12-15; Admirata Lučić i dr. (prir.), *Vež ljubavi u tkanju jedne povijesti*, Zagreb 1990., str. 20, 21.

Zagreb da nastavi 5. razred više gimnazije, a besplatni je smještaj imao u Nadbiskupskom sirotištu u Vlaškoj ulici.

Poslije šestog razreda gimnazije prešao je u Nadbiskupsko sjemenište zagrebačke nadbiskupije sa željom da postane svećenik i ujedno je nastavio gimnazijsko školovanje. Nakon završenog 7. razreda gimnazije, jer je između 28 učenika imao najbolji uspjeh, na preporuku sjemenišnog rektora Luke Perkovića nadbiskup Haulik poslao ga je u rimski zavod Germanicum. Tako je Josip bio oslobođen osmog razreda gimnazije i ispita zrelosti, velike mature. Na školovanju u Rimu Stadler je ostao 7 godina. Već je 1865. postigao doktorat iz filozofije i nastavio sa studijem teologije. Za svećenika ga je zaređio u Rimu kardinal Patrizi godine 1868. Svoju mladu misu Josip je rekao u bazilici sv. Petra u Vatikanu 7. lipnja 1868. U Rimu je ostao još godinu dana da bi 1869. godine postigao doktorat iz teologije. Za sve vrijeme školovanja u Rimu nije dolazio u domovinu.²

2. Svećenik i profesor u Zagrebu

Stadler se iz Rima vratio u Zagreb godine 1869. ovjenčan dvostrukim doktoratom, filozofije i teologije. Nakon povratka zaređale su njegove odgovorne svećeničke službe i razna imenovanja. Iste je godine imenovan prefektom u Nadbiskupskom sjemeništu i tako na izravan način sudjelovao u odgoju budućih svećenika. Sljedeće godine imenovan je katehetom u Gornjogradskoj gimnaziji u Zagrebu. Godine 1871. postao je profesor fundamentalnog i dogmatskog bogoslovlja u Nadbiskupskom liceju u Zagrebu. Kada je godine 1874. ustanovljeno Zagrebačko sveučilište s prva tri fakulteta: filozofskim, bogoslovnim i pravnim, Stadler je imenovan izvanrednim profesorom fundamentalne teologije na Bogoslovnom fakultetu. Godine 1876. imenovan je redovitim profesorom na istom fakultetu.

U isto vrijeme Stadler je vršio službu blagajnika Društva sv. Jeronima i bio je začetnik ideje o prikupljanju novčanih sredstava za osnivanje dječakčkog sjemeništa u Zagrebu. Svojim je člancima surađivao u časopisu *Hrvatski učitelj*, a sam je pokrenuo izlaženje pučkog lista *Glasnik sv. Josipa*, kojemu je bio glavni urednik.³

Bilo je to vrijeme burnog političkog života u Hrvatskoj. Glavni ideolog hrvatskog naroda bio je tada Ante Starčević koji se borio za ujedinjenje svih hrvatskih zemalja, buđenje nacionalne svijesti i za hrvatsku samostalnost. Iako rakovička buna početkom listopada 1871. pod vodstvom Eugena Kvaternika nije ostvarila svoj politički cilj, ona je u znatnoj mjeri utjecala na osvješćivanje i jačanje

² J. Koprivčević, nav. dj., str. 20, 21.

³ *Isto*, str. 21, 22.

nacionalne svijesti hrvatskog naroda. Hrvati su se morali ujedinjavati i svoju narodnu svijest jačati, jer je u to vrijeme velikosrpska politika javno pokazivala svoje opasne zube prema poznatom načelu: "Gdje su Srbi, tu je Srbija." U isto su vrijeme sjeverni hrvatski susjedi Mađari razvijali svoju politiku o Velikoj Mađarskoj sve do obala Jadrana. Stadler, kao istinski rodoljub, nije mogao ostati izvan zbivanja u kojima se hrvatski narod tada nalazio. Radilo se o opstojnosti hrvatskog nacionalnog bića na njegovim povijesnim prostorima. Ako se ostvare težnje hrvatskih istočnih susjeda Srba, tada će nestati hrvatskog naroda, a i katoličke vjere s hrvatskih prostora. Imajući sve to u vidu, mladi Stadler se opredijelio za političku ideologiju Ante Starčevića, koju je u to vrijeme slijedila većina hrvatskog naroda.

3. *Nadbiskup i metropolit u Sarajevu*

Sve do okupacije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske 1878. te su zemlje bile bez redovite crkvene uprave. Postojala su dva apostolska vikarijata, jedan za Bosnu, a drugi za zapadnu Hercegovinu s biskupima na čelu. Bili su to franjevci koji su rezidirali u svojim samostanima. Iako su bili biskupi i vodili pastoralnu brigu o vjernicima, njihova je vlast bila skućena jer su župnici bili franjevci koji su se morali pokoravati svom provincijalnom ili samostanskom starješini, pa biskup nad njima nije imao gotovo nikakve vlasti, čak ni u pastoralnim pitanjima. U istočnoj Hercegovini postojala je trebinjska biskupija kojom je upravljao dubrovački biskup.

U dogovoru s austrijskom vladom Sveta Stolica je odlučila u tim zemljama uspostaviti redovitu crkvenu upravu s nadbiskupom metropolitom u Sarajevu za vrhbosansku nadbiskupiju i sufraganskim biskupima u Banjoj Luci i Mostaru za banjolučku i mostarsko-duvanjsku biskupiju. Trebinjska biskupija i nadalje je imala ostati kao samostalna biskupija za istočnu Hercegovinu, ali bez vlastitog biskupa i povjerena mostarsko-duvanjskom biskupu da njom upravlja kao apostolski administrator.⁴

Tu je odluku Sveta Stolica konačno provela 5. kolovoza 1881. bulom pape Leona XIII. "Ex hac augusta". Bečka vlada nije željela ulaziti u spor s franjevcima zbog njihova velikog utjecaja u narodu, pa je Svetoj Stolici predložila da biskupi u Banjoj Luci i Mostaru budu franjevci, a nadbiskup u Sarajevu svjetovni svećenik, što je od pape Leona XIII. bilo prihvaćeno.

Za sarajevskog nadbiskupa predloženo je više kandidata. Treba spomenuti da je i đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer pokušao ostvariti neka svoja prava na Bosnu, ali u tome nije uspio jer

⁴ Mile Vidović, *Povijest Crkve u Hrvata*, Split 1996., str. 326-329.

su se tome odlučno usprotivili Mađari. Potom je Strossmayer za nadbiskupa predložio poznatog franjevca fra Grgu Martića i svojega velikog prijatelja i političkog istomišljenika dr. Franju Račkoga. Uza sve to, izbor je pao na mladog zagrebačkog svećenika i profesora dr. Josipa Stadlera koji je bio po volji bečkoj vladi i Svetoj Stolici. Tako je Stadler imenovan sarajevskim nadbiskupom i metropolitom 16. kolovoza 1881. Biskup Strossmayer Stadlerovim imenovanjem nije bio zadovoljan, ponajviše zato što ga je slabo poznavao.⁵

Biskupsko posvećenje Stadler je primio u Rimu 20. studenoga 1881. u crkvi sv. Klementa. Posvetitelj je bio kardinal Monaco. Vrativši se u Zagreb, Stadler je posvršavao najnužnije poslove i pobrinuo se za svoje prve suradnike. U Sarajevo je stigao 14. siječnja 1882. i već sljedećeg dana bio je ustoličen u maloj drvenoj župnoj crkvi sv. Ante, koja je tada bila jedina katolička crkva u Sarajevu. Ta će crkva biti ujedno i katedrala prvoga sarajevskog nadbiskupa sve do godine 1889.⁶

4. Graditelj katedrale u Sarajevu

Nakon dolaska u Sarajevo, Stadleru je prva briga bila podignuti katedralu, koja će i svojom vanjštinom govoriti o katoličkoj prisutnosti u tom gradu. Bilo je više prijedloga za njezinu lokaciju. Stadler se odlučio za ovu na njezinu današnjem mjestu u Ferhadiji mahali, iako su mnogi na to nerado gledali. U ono vrijeme na tom su mjestu bile male i drvene muslimanske kuće koje su služile za prodavaonice.

U ljeto 1884. započela je gradnja katedrale u neogotičkom stilu pod vodstvom arhitekta Josipa Vancaša. Radovi su dobro napredovali pa je gradnja uglavnom bila završena 1889. godine. Službenim pismom od 10. kolovoza iste godine Stadler je obavijestio svećenstvo nadbiskupije da će katedrala biti posvećena Presvetom Srcu Isusovu 22. rujna 1889.

Na dan posvete u Sarajevu se okupio sav hrvatski episkopat i mnoštvo Hrvata katolika iz cijele Bosne i Hercegovine. Računa se da je u svečanosti sudjelovalo oko 10.000 katoličkih vjernika. To je do tada bio najveći skup Hrvata katolika u Bosni.⁷

U sljedećim je godinama uređen i okoliš s trgom pa je monumentalna neogotička katedrala s dva zvonika na pročelju postala ures cijeloga Sarajeva.

⁵ J. Koprivčević, nav. dj., str. 27, 28.

⁶ Isto, str. 31, 32; M. Vidović, nav. dj., str. 330.

⁷ J. Koprivčević, nav. dj., str. 32; M. Vidović, nav. dj., str. 505.

5. Graditelj sjemeništa i gimnazije u Travniku

Da bi nadbiskup Stadler došao do dijecezanskog svjetovnog klera, bilo je nužno potrebno otvoriti malo sjemenište s gimnazijom. Otvaranje takvog sjemeništa predviđao je posebni ugovor između austrijske vlade i Svete Stolice od 8. lipnja 1881., kao i sama bula *Ex hac augusta* od 5. kolovoza iste godine koja je određivala uspostavu redovite uprave u BiH.

Stadler je odlučio sjemenište i gimnaziju otvoriti u Travniku, a njihovu upravu povjeriti isusovcima. To je učinio i zbog toga što je od grofa Leopolda Lilienthala primio ponudu da će mu udijeliti pomoć od 30.000 forinti ako upravu zavoda i škole povjeri isusovcima. To je Stadler rado prihvatio, a grofova je pomoć s vremenom porasla na 104.000 forinti. Zgrada sjemeništa građena je od 1882. do 1888. o trošku nadbiskupije i njezinih dobrotvora, a zemljište je poklonila država. Kada je zgrada bila dovršena, bila je to prva moderna i najveća školska zgrada u cijeloj BiH. Po kvaliteti nastave gimnazija je nadmašivala sarajevsku državnu gimnaziju, kako je to ocijenio vladin delegat koji je predsjedao završnim ispitima u klasičnim gimnazijama u BiH.

Gimnazija je bila otvorena đacima svih vjera i za sve je đake školovanje bilo besplatno. Uza sve to nekatoličkih učenika bilo je veoma malo. Glavni razlozi te pojave jesu u tome što je u Travniku i okolnom području pučanstvo pretežno bilo katoličko, a tome treba dodati i nepovjerenje pravoslavaca i muslimana prema Katoličkoj crkvi.

Gimnazija je počela s radom 1882. godine sa 27 učenika. Godine 1890. bilo ih je 136, a 1904. godine 226. Sjemenište je imalo svoju lijepu crkvu posvećenu sv. Alojziju.⁸

6. Graditelj bogoslovnog sjemeništa u Sarajevu

Čim je došao u Sarajevo, nadbiskup Stadler je obavijestio javnost da želi, što je prije moguće, otvoriti pokrajinsku bogosloviju u Sarajevu za sve bosanskohercegovačke biskupije. Do konačnog ostvarenja te zamisli prošlo je punih osam godina. Kako su prvi gimnazijalci u Travniku položili ispit zrelosti 1890. godine, a zgrada bogoslovnog sjemeništa u Sarajevu još nije bila završena, Stadler je bio prisiljen privremeno otvoriti bogosloviju u travničkom sjemeništu. Godine 1893. zgrada je u Sarajevu najvećim dijelom bila završena, pa je iste godine bogoslovija iz Travnika prešla u Sarajevo. Zgrada s crkvom sv. Ćirila i Metoda bila je potpuno dovršena godine 1896.

⁸ Tomo Vukšić, *Međuodnosi katolika i pravoslavaca u Bosni i Hercegovini (1878.-1903.)*, Mostar, 1994., str. 111-113.

Sagrađena je o trošku sarajevske nadbiskupije i bila je to tada jedna od najreprezentativnijih zgrada u cijelom gradu. Upravu bogoslovije Stadler je, također, povjerio isusovcima. Studij na bogosloviji trajao je četiri godine.⁹

7. Utemeljitelj Družbe sestara služavki maloga Isusa

Nakon prvih vizitacija svoje velike nadbiskupije, Stadler je vidio mnogo bijede, sirotinje, napuštene djece i zapuštene starčadi o kojima nitko nije vodio brigu. Počeo se baviti mišlju: kako tolikim potrebnima pomoći? Njegov osjećaj za siročad i bijednike, jer je i sam bio siročče, ponukali su ga da, prema svojim mogućnostima, pruži pomoć. Iz takvog razmišljanja rodilo se njegovo, možda najveće djelo - Družba sestara služavki maloga Isusa. Družba je osnovana u Sarajevu 24. listopada 1890., kada se prema ondašnjem kalendaru slavio blagdan sv. Rafaela Arkandela. Družba je od tadašnjih nekoliko sestara izrasla u veliku zajednicu. Broj se stalno povećavao, pa je prvo odobrenje na pet godina od Svete Stolice dobila 1906., a konačno 1912. godine. Stadler sa svojim sestrama u Sarajevu gradi veliko sirotište "Betlehem", a nešto kasnije "Egipat". Kroz njegove ubožnice prošle su tisuće djece raznih nacionalnosti i vjera, kao i mnoštvo starih i nemoćnih. Mnoga su djeca spašena i osposobljena za život. Slaveći 25. obljetnicu postojanja godine 1915., družba je imala 157 sestara koje su živjele u 15 podružnica. Uza sve neprilike koje su Družbu pratile, ona se vrlo uspješno razvijala i u posljednja tri desetljeća 20. stoljeća svoje je djelovanje proširila na više zemalja Europe, te na Kanadu i Afriku (Ruanda). Družba danas broji 430 zavjetovanih sestara koje žive u 79 zajednica. Podijeljena je u tri provincije: sarajevsku, splitsku i zagrebačku. Vrhovna uprava nalazi se u Zagrebu (Naumovac).¹⁰

8. Čovjek rada i molitve

Stadler je bio neumorni radnik. To potvrđuju velike i brojne građevine: Malo sjemenište u Travniku sa crkvom sv. Alojzija, Bogoslovno sjemenište u Sarajevu sa crkvom sv. Ćirila i Metoda, katedrala, kaptolski i nadbiskupski dvor, crkva Gospe Žalosne u Čardaku kao i crkva sv. Filomene, pa ubožnice "Betlehem" i "Egipat"

⁹ Isto, str. 117-119.

¹⁰ Admirata Lučić i dr. (prir.), *Vez ljubavi u tkanju jedne povijesti*, Zagreb 1990., str. 25-27; Mirjam Dedić, *Kratka povijest družbe sestara služavki Maloga Isusa*, u: Sveti budite, crctice iz života nadbiskupa Josipa Stadlera, Zagreb-Sarajevo, 1997.,

u Sarajevu itd. Imajući sve to pred očima, biskup Strossmayer s pravom ga je godine 1896. nazvao "čudotvorcem".

Stadler je bio i ljubitelj knjige. Kao mladi svećenik surađivao je u listu *Hrvatski učitelj*. Sam je pokrenuo list *Glasnik sv. Josipa*. U Sarajevu je pokrenuo službeno glasilo nadbiskupije *Srce Isusovo* (1882.-1886.), potom *Vrhbosnu* (1887. do danas), časopis *Balkan*, na hrvatski je preveo Tongiorgijevu *Logiku* u 6 svezaka, pa Balanovo djelo *Katolička crkva i Slaveni u Bugarskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini*, na latinskom je napisao *Theologia fundamentalis*, s komentarom je izdao *Sveta evanđelja i Djela apostolska*, a za njemačke katolike u Bosni izdao je 1899. godine molitvenik na njemačkom jeziku *Thron der Liebe* (Prijestolje ljubavi). Osim toga napisao je oko stotinjak prigodnih poslanica za svoje svećenike i vjernike i pet je puta obišao cijelu nadbiskupiju koja je bila bez putova i prometnih sredstava.

Stadler je bio i čovjek molitve. Ljeti i zimi ustajao je u 5 sati ujutro. Dugo je trajala jutarnja molitva i priprava za misu, kao i zahvala nakon mise. Svaki svoj posao započinjao je molitvom. Često se dizao iza radnog stola i pošao na klekalo moliti se pred Raspetim. Kada je izlazio iz kuće, redovito je posjećivao Presveto. To je činio i pri povratku u kuću. Pomoćni biskup Ivan Šarić jednom mu je rekao: "Preuzvišeni, Vi se uvijek molite Bogu." Stadler mu je odgovorio: "Pomoć je naša u imenu Gospodnjem." Preko dana više bi se puta spustio u kućnu kapelicu na molitvu. Prije večere sudjelovao bi u zajedničkoj večernjoj molitvi, a poslije večere izmolio bi sva tri dijela Gospine krunice.¹¹ "Adoracija pred Presvetim sakramentom bila mu je omiljena pobožnost. Tu je on prikupljao snagu, primao rasvjetljenja i ono božansko znanje: opraštati svima sve."¹²

9. Promicatelj crkvenog sjedinjenja

Neposredno nakon dolaska u Sarajevo Stadler je živio u miru s pravoslavnim biskupima na području svoje nadbiskupije. Mir nije dugo potrajao. Već u ljeto 1883. godine mir je pomutila uznenadna okružnica sarajevskoga pravoslavnog metropolita Save Kosanovića koju je uputio svojem suvećenstvu. Okružnica je objavljena 24. lipnja 1883. u novosadskim novinama *Zastava*. Kosanović je pisao da se već odavna ustrojila propaganda za BiH da bi se umnožili sljedbenici Katoličke crkve. Kosanović piše: "Iskustvo i povijest nas uče da je Rim, od onoga trenutka kad je otpao i odvojio se od jedinstva jedine sinodalne i apostolske Crkve, uvijek napadao na našu mučeničku

¹¹ Ivan Šarić, *Posmrtni govor*, u: Sveti budite, str. 49-55.

¹² Družba služaki malog Isusa, str. 25.

Crkvu služeći se svim načinima i svim sredstvima samo da bi nas sebi pridobio." Zato Kosanović poziva svećenstvo da čuva vjernike i da ih upozore da ne stupaju ni u kakav dodir s misionarima drugih vjera, jer su u tijeku burna i kritična vremena u kojima se ne propovijeda kršćanstvo nego papizam.¹³

Tako je Kosanović reagirao samo zato što je jedna skupina katolika u Beču godine 1881. počela razmišljati o osnivanju dobrotvorne ustanove za prikupljanje pomoći Crkvi i njezinim školama u BiH. Shvaćanje te dobrotvorne udruge u Beču kakvo je imao Kosanović, Stadler je opovrgnuo znatno prije objavljivanja Kosanovićeve okružnice u zagrebačkom *Katoličkom listu*, od 26. travnja 1883., i u službenom glasilu nadbiskupije *Srcu Isusovu*, od 15. svibnja iste godine, ali to nije ništa koristilo.¹⁴ Ipak, taj događaj dovoljno govori o tome s kakvim je nepovjerenjem pravoslavni kler gledao na nadbiskupa Stadlera i na samu Katoličku crkvu.

Papa Leon XIII. objavio je 20. lipnja 1894. apostolsko pismo *Praeclara gratulationis* kojim se obratio svim nekatoličkim narodima i njihovim vođama, pa tako i slavenskim pravoslavnim narodima, pozivajući ih na sjedinjenje s Katoličkom crkvom. Nadbiskup Stadler odmah je to Papino pismo preveo na hrvatski i objavio ga u *Vrhbosni*. Potom je 7 primjeraka *Vrhbosne* poslao pravoslavnoj metropolitanskoj kuriji u Sarajevu, a tri primjerka onoj u Tuzli. Uz to je poslao i svoje popratno pismo, u kojem iznosi četiri temeljna načela kojih bi se trebalo držati u promicanju jedinstva Crkve. Ta načela jesu: sjedinjenje po Duhu u molitvi, nadilaženje nacionalne pripadnosti, nepoistovječivanje nacionalnosti i vjere, razlikovanje u Crkvama bitnog od nebitnoga. Stadler predlaže susret katoličkih i pravoslavnih stručnjaka koji će na temelju Svetoga pisma i crkvenih otaca pokušati doći do odgovora na pitanje kakvu je Crkvu Isus ustanovio. Na kraju pisma Stadler naglašava važnost molitve i znanstvenih rasprava u ljubavi i bez vrijeđanja. Na to pismo pravoslavni biskupi nikada nisu odgovorili.¹⁵

Stadler je svoje pismo poslao i Svetoj Stolici koja je, očito, bila zadovoljna njegovim prijedlozima, pa mu je papa Leon XIII., dana 12. listopada 1894., povjerio kao "vlastitu zadaću" promicanje crkvenog jedinstva u njegovoj nadbiskupiji, prepustivši mu da sam odabire najprikladnije putove u tom radu. To je potaklo Stadlera da pokrene časopis *Balkan*, koji će se isključivo baviti pitanjem jedinstva Crkava. Za časopis je tražio suradnike i glavnog urednika. Pošto su mu neki teolozi odbili ponudu za glavnog urednika, on se obratio laiku

¹³ T. Vukšić, nav. dj., str. 169, 170.

¹⁴ *Isto*, str. 175.

¹⁵ *Isto*, str. 178, 179.

Aleksandru Bresztyenszkom, umirovljenom zagrebačkom profesoru, koji je ponudu prihvatio, složivši se sa Stadlerom da časopis mora biti pomirljiv i izbjeđavati svaku polemiku, a izlaziti će u Zagrebu gdje živi glavni urednik. Prvi broj *Balkana* s podnaslovom "jedinstvu i bratskoj slogi" pojavio se u svibnju 1896. Časopis je pozvao na suradnju i pravoslavne teologe, ali od njih se nitko nije odazvao. U prvom broju časopisa Stadler je pisao: "Odustati treba već jednoć od toga, da članovi jedne Crkve upravo traže i pronagju, što da drugoj Crkvi predbace, pa se valja dati na istraživanje svih onih točaka, što nas moraju zblížiti, sjediniti i svakoj oporbi kraj učiniti."

Pravoslavci ne samo da su odbili svaku suradnju u časopisu, nego su ga žestoko napadali. Tako sarajevski metropolit Nikola Mandić 23. siječnja 1898. izdaje okružnicu svećenstvu kojom zabranjuje njima i vjernicima svaki dodir s *Balkanom*, nazvavši ga sredstvom katoličke propagande i naređuje da svaki primjerak bude vraćen izdavaču ili uništen pred narodom. Napadaji od drugih pravoslavnih uglednika i novina bili su još oštriji.

Časopis je prestao izlaziti godine 1902., nakon svega 19 brojeva. Razlog njegovu prestanku bio je nedostatak suradnika, a i novonastali otežani odnosi Srba i Hrvata, nakon poznatog članka u zagrebačkom *Srbobranu*, kojim je Hrvatima najavljena borba do njihova konačnog uništenja, "do istrage naše ili vaše". Iako je Stadler želio da *Balkan* i dalje izlazi, u tome nije uspio.¹⁶

Premda je *Balkan* izlazio samo sedam godina on je, uza svu pravoslavnu antipropagandu, ostao dosljedan zacrtanoj liniji svojega osnivača Stadlera, naime, da nikada nije sa svojim protivnicima i njihovim bezrazložnim napadajima i klevetama ulazio u polemiku, iako je bilo odveć prigoda za nju, te je u duhu ljubavi i tolerancije iznosio crkvenu problematiku. Časopis je u svoje vrijeme predstavljao vrlo znakovitu pojavu u kršćanskoj periodici i gotovo jedinstvenu pojavu u kršćanskoj svjetskoj publicistici onoga vremena. Stadlerova načela o promicanju crkvenog jedinstva i danas su suvremena i čini nam se da su pisana nakon II. vatikanskog sabora, a ne 70 godina prije njega.

10. Rodoljub i branitelj hrvatstva

Stadler se osjećao Hrvatom puninom svoga uma i svoga srca. Kao mlad svećenik prihvatio je Starčevićevu političku ideologiju i do kraja života nije je napuštao. Kao sarajevski nadbiskup širio je zdravu nacionalnu svijest kod zapuštenog i neosvijestjenog hrvatskog naroda u Bosni.

¹⁶ Isto, str. 181-198.

Treba odmah reći da je upravo ta svijest kod Hrvata u Bosni bila na vrlo niskom stupnju i da mnogi uopće nisu znali da su po nacionalnosti Hrvati. Naime, austrijska je uprava, zbog svojih interesa, favorizirala stvaranje nove bošnjačke nacije koju je prihvatio i dio franjevaca s fra Antom Kneževićem na čelu, pa su se oni zvali Bošnjaci, a po vjeri latini, katolici ili šokci. Osim ove skupine franjevaca, bili su i oni jugoslavensko-unitaristički opredijeljeni, koji su spas Bosne vidjeli u sjedinjenju s Kraljevinom Srbijom. Ova je skupina bila okupljena oko *Glasnika jugoslavenskih franjevaca* koji se pojavio 1887. U uvodniku prvog broja ovog lista ne govori se o Hrvatima i hrvatstvu, nego o "slavenskim franjevcima, slavenskom narodu i slavenskom jugu". Istina je, tada je hrvatsko ime u BiH bilo zabranjeno, ali takvi nazivi nisu uslijedili zbog zabrane hrvatskog imena nego zbog političke i nacionalne orijentacije franjevaca oko *Glasnika*. Treću skupinu franjevaca i hrvatskih ljudi činili su oni koji su bili samo Hrvati. Zato nije ništa neobično da je zbog takve opredijeljenosti klera i sam narod bio dezorijentiran.¹⁷

Takvo stanje hrvatstva u Bosni Stadler je vrlo dobro uočio, pa 9. svibnja 1900. piše biskupu Strossmayeru: "Mi smo svećenici i onda duh hrvatski širili svojim načinom, kad drugi nisu, da tako kažem, hrvatski smjeli ni misliti. I mi smo dobro shvatili da najprije treba hrvatski duh među katolici razširiti i utvrditi, pošto mnogi govore da su Bošnjaci."¹⁸

Austrijska je vlast dopustila uporabu hrvatskog imena u Bosni tek godine 1897. i Stadler je poslije toga na velika vrata ušao u politiku. On se u političkom pogledu svrstao uz one koji su bosanske katolike smatrali samo Hrvatima, a Bosnu sastavnim dijelom hrvatskoga povijesnog područja pa BiH treba biti sjedinjena s maticom domovinom Hrvatskom. Kada je Stadler takvu svoju viziju Bosne očitovao na Prvom hrvatskom katoličkom kongresu u Zagrebu 5. rujna 1900., od nazočnih je doživio ovacije. Takvi njegovi hrvatski stavovi nisu bili po volji vlasti pa je samo tri dana nakon toga dobio "ozbiljni ukor" iz Beča zato što je govorio o pitanjima koja nisu u njegovoj nadležnosti.¹⁹

Pod utjecajem jasnih Stadlerovih rodoljubnih stavova hrvatstvo se u Bosni među klerom i narodom sve više širilo. Zato se Stadler nije sviđao ni austrijskoj vlasti, a ni jugoslavensko-unitarističkim političarima iz hrvatskih krugova, kao ni svim srpskim pobornicima velikosrpske politike. On je od svih proglašavan "klerikalcem", njegovi pristaše nazivani su stadlerovcima, a hrvatstvo "stadlerovštinom".

¹⁷ J. Koprivčević, nav. dj., str. 23; T. Vukšić, nav. dj., str. 208, 209.

¹⁸ T. Vukšić, nav. dj., str. 209, bilj. 227.

¹⁹ Isto, str. 210.

Treba reći da su i bosanski franjevci uglavnom bili protiv Stadlerovih rodoljubnih hrvatskih stavova, i to ponajviše zato što su se s njim sporili oko podjele župa.

Stadlerovo rodoljublje došlo je do izražaja i krajem prošloga stoljeća kada je pokrenuo ideju o osnivanju zavoda za odgoj svećenika uz crkvu sv. Jeronima u Rimu pod hrvatskim imenom. To je Sveta Stolica godine 1902. prihvatila i odobrila naslov zavoda "Collegium Hieronymianum pro Croatica gente" (Jeronimski zavod za hrvatski narod). Tome su se žestoko usprotivile Austrija, Crna Gora i sama Italija pod pritiskom iredente, pa je Sveta Stolica bila prisiljena povratiti stari naziv "Collegium Hieronymianum Illyricorum" (Jeronimski ilirski zavod). Svima protivnicima Hrvata smetalo je hrvatsko ime u Rimu.²⁰

Stadlerovo rodoljublje bilo je glavni razlog što su njegovi protivnici kod bečke vlade i kod Svete Stolice poduzimali sve da bude maknut iz Sarajeva kako bi se tako zadao i težak udarac Hrvatima u Bosni. Godine 1913. kod pape Pija X. u Rimu bio je dubrovački biskup Josip Marčelić koji ga je izvijestio o pravom stanju u Bosni i uzrocima svih optužaba i kleveta protiv Stadlera. Rekao je tom prilikom biskup Marčelić: "Sveti Oče, Stadler je naš sv. Atanazije!" Tada je Papa izgovorio velike riječi u prilog Stadleru: "Manet et manebit!" (Ostaje i ostat će!). Stadler je ostao kao sarajevski nadbiskup sve do svoje smrti.²¹

U rujnu 1917. nadbiskup Stadler i drugi bosanski ugledni Hrvati potpisali su predstavku caru i kralju Karlu tražeći od njega sjedinjenje svih hrvatskih zemalja, kao i sjedinjenje BiH s maticom Hrvatskom, pod okriljem Monarhije. U tom je pokušaju Stadler vidio spas Austrije i spas hrvatstva u Bosni. Kralj je to odbio iz obzira prema Mađarima.²²

Treba posebno naglasiti da Stadlerovo rodoljublje nikada nije bilo isključivo niti je želio nečasnim metodama ili nekim ucjenama širiti hrvatstvo u Bosni. Ono nije prelazilo granice snošljivosti i uvažavanja drugih nacionalnosti. On je bio svjestan da se pravoslavci osjećaju Srbima, a muslimani "Turcima", kako su onda nazivali bosanske muslimane. Kasnija zbivanja to su Stadlerovo shvaćanje potvrdila. Samo mali dio muslimana prihvatio je hrvatsku nacionalnost, a drugi dio srpsku. Golema većina muslimana ostala je neopredijeljena. Oni će sedamdesetih godina 20. stoljeća dobiti

²⁰ Isto, str. 202, 203.

²¹ J. Koprivčević, nav. dj., str. 68.

²² Isto, str. 72-74.

nacionalnost na osnovi vjere pa će se nazvati Muslimani, a u najnovije vrijeme Bošnjaci.²³

Kada je pri samome kraju svojega života Stadler dočekaio propast Austro-Ugarske i vidio kako hrvatski političari jedva čekaju da hrvatski narod i Hrvatsku dovedu u okrilje Kraljevine Srbije, on je 12. studenoga 1918., samo 26 dana prije svoje smrti, uputio podršku Narodnom vijeću u Zagrebu, kao vrhovnom predstavništvu hrvatskog naroda. Njegova je podrška ujedno bila i posljednji čin njegova rodoljublja i velike brige za hrvatski narod, a ujedno i posljednja opomena u kojoj izražava svoju nadu da će to vrhovno predstavničko tijelo hrvatskog naroda zadržati svu vlast u svojim rukama dok se ne provedu izbori za ustavotvornu skupštinu u Beogradu koja će odlučiti o obliku nove jugoslavenske države, hoće li nova država biti monarhija s kraljem na čelu ili pak republika. Njegovo je upozorenje ostalo bez ikakva odjeka. Narodno je vijeće svu vlast bez ikakvih uvjeta predalo novim velikosrpskim vlastodršcima, a da nije željelo na slobodnim izborima čuti volju hrvatskog naroda. Zbog toga možemo samo požaliti i zaključiti da je "stari nadbiskup sa svoje smrtne postelje još jednom pokazao da je puno bolje vidio budućnost hrvatskog naroda nego unitaristički političari i brojni crkveni prelati". Svakako, povijest poslije 1918. godine Stadleru je dala za pravo.²⁴

11. Stadlerova smrt

Krajem lipnja 1918., na blagdan Srca Isusova, Stadler je proslavio zlatni jubilej svećeništva i tada je vrlo dobro izgledao. Burni politički događaji koji su nakon toga uslijedili na njega su snažno djelovali. Posebno teško Stadler je primio vijest o ulasku srpske vojske u Sarajevo 6. studenoga 1918., koja je upala u Bosnu u Višegradu. Odmah su po svim državnim zgradama i javnim mjestima postavljeni "bijeli orlovi". Zabranjeno je tiskanje *Hrvatskog dnevnika*. Kada su Stadlerovi pristaše počeli izdavati *Hrvatski branik*, nove ga vlasti odmah zabraneše iz razloga da Hrvati BiH u novoj državi nemaju više što braniti. I mnogi Hrvati u Sarajevu s oduševljenjem prihvatiliše novi državni poredak. Stadler je tada molio: "Bože, primi me k sebi, u Tvome kraljevstvu bit će mi bolje."

Stadler je umro 8. prosinca 1918., na blagdan Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije. Umro je potpuno svjestan u 76. godini života. Posljednji mu je uzdah bio: "Isuse, Bože moj! O Marijo!"

Pokopan je u sarajevskoj katedrali 12. prosinca 1918.²⁵

²³ T. Vukšić, nav. dj., str. 21, bilj. 229.

²⁴ M. Vidović, nav. dj., str. 365.

²⁵ J. Koprivčević, nav. dj., str. 77, 78; Ivan Šarić, nav. dj., str. 50.

12. Papa Ivan Pavao II. na Stadlerovu grobu

Za vrijeme povijesnog posjeta pape Ivana Pavla II. Sarajevu 12. i 13. travnja 1997. Stadler je posmrtno doživio najveće priznanje. Na molbu vrhovne poglavarice Družbe služavki malog Isusa s. Mirjam Dedić u posljednji je čas izmijenjen protokol Papina programa u Sarajevu. Ivan Pavao II. rado je udovoljio moliteljici da u sarajevskoj katedrali pohodi grob prvoga sarajevskog nadbiskupa i njihova utemeljitelja Josipa Stadlera. Papa je to učinio nakon ulaska u katedralu 12. travnja predvečer. Kleknuo je na Stadlerov grob i za njega se pomolio. S njime su se molili državni tajnik kardinal Angelo Sodano i sarajevski nadbiskup kardinal Vinko Puljić.

Potom je Papa predmolio Večernju i u prigodnoj homiliji izrekao, između ostaloga, i sljedeće riječi:

"Kako u ovoj katedrali ne spomenuti mons. Josipa Stadlera, prvog nadbiskupa obnovljenoga starog biskupskog sjedišta u Vrhbosni, današnjem Sarajevu, i utemeljitelja Družbe služavki malog Isusa, jedine redovničke zajednice koja je nastala u Bosni i Hercegovini. Neka živi spomen na toga velikog pastira, posve vjerna Apostolskoj Stolici i uvijek spremna služiti braći, hrabri i podupire misionarsko zalaganje svih Bogu posvećenih osoba, koje rade u ovome meni tako dragom kraju!"²⁶

Zaključak

Nadbiskup Stadler spada u red najvećih hrvatskih biskupa svoga vremena. Papa Ivan Pavao II. s pravom mu je odao najveće priznanje kada ga je u sarajevskoj katedrali nazvao velikim pastirom koji je uvijek bio posve vjeran Apostolskoj Stolici i uvijek spreman služiti braći. Takvu najvišu ocjenu Stadler je doista zaslužio svojim predanim radom na čisto crkvenom, pastoralnom, karitativno-socijalnom, kulturno-prosvjetnom i zdravom rodoljubnom planu, kako u sarajevskoj nadbiskupiji, tako i u cijeloj domovini Hrvatskoj.

ARCHBISHOP STADLER'S YEAR IN SARAJEVO

Summary

In 8 December 1997 (the Immaculate Conception) in Sarajevo cardinal Vinko Puljić opened Year of the first archbishop of Sarajevo Josip Stadler which will last till the same day in 1998, when will be

²⁶ Družba sestara služavki malog Isusa, *Prigodni vjesnik. Ivan Pavao II. u Sarajevu 12.-13. travnja 1997.*

celebrating 80 anniversary of Stadler's death. During the year, numerous meetings with lectures about that meritorious church sheperd are going to be held. In September 1998 scientific symposium of several day's duration will be held about him.

This article, based on scientific literature that is marked in the text, elaborates Stadler's life and his activity from his birth to his death (1843-1918). Firstly it talks about Stadler's origin, then schooling and activity as a priest in Zagreb. Then talks about his bishop's activity in Bosnia, then his busy architectural activity: building of cathedral, little seminary in Travnik and a big seminary in Sarajevo. Stadler showed charitable-social care by founding Community of servent-women of Little Jesus, what is especially pointed out in this article. The article speaks also about archbishop Stadler's spiritual figure, then his busyness for promotion of Church union. Certainly, Stadler's patriotism is not possible to avoid, and is also actual today, so that question has place in this review. At the end the point in question is about his last days and his death, and finally about arrival of pope John Paul the Second at his tomb in Sarajevo's cathedral. The conclusion speaks about Stadler as great sheperd who was always loyal to Holy See and was always disposed to serve to the brothers.